

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

(version turque)
Eylül 2003

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yazı İşleri Müdürlüğü'nce Hazırlanmış
Bilgi Notu

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Tarihçesi, örgütlenmesi ve usulü

I. TARİHÇE

A. 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

1. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin korunmasına ilişkin Sözleşme, Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlandı, Roma'da 4 Kasım 1950 tarihinde imzaya açıldı ve 1953 yılında yürürlüğe girdi. Sözleşme'yi hazırlayanların ana amacı, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde düzenlenen bazı hakların ortak bir güvenceye bağlanması için ilk tedbirleri almaktı.

2. Sözleşme bir yandan bir dizi medeni ve siyasi haklar ve özgürlükler¹ öngörmekte, diğer yandan Taraf Devletlerin yükledikleri yükümlülüklerle saygıyı güvence altına alan bir sistem kurmayı hedeflemekteydi. Bu denetimin sorumluluğunu üç organ paylaşmaktaydı: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (1954'te kuruldu), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (1959'da kuruldu) ve üye Devletlerin Dışişleri Bakanları ya da temsilcilerinden oluşan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi.

3. 1950 Sözleşmesi'ne göre, Taraf Devletler, ve eğer ilgili devlet bireysel başvuruyu kabul etmişse başvuru, bireysel olarak (kişiler, kişi grupları veya hükümet dışı kuruluşlar) Sözleşme'de güvence altına alınan haklarını çiğnediğini düşündükleri Taraf Devletlere karşı Komisyon'a başvurabilirlerdi.

Başvurular önce Komisyon tarafından ilk incelemeye alınmaktaydı. Kabul edilen başvurularda Komisyon, taraflara dostça çözüme varmaları için yardım etmekteydi.

¹ Hakları öngören madde başlıkları için Ek I'e bakınız.

Dostça çözüm olmazsa, Komisyon olayları tesbit ettiği ve davanın esası hakkında bir karara vardığı bir rapor yazardı. Bu rapor, Bakanlar Komitesi'ne havale edilirdi.

4. Davalı devletin Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisini kabul ettiği durumda, Komisyon ve ilgili bütün Taraf Devletler, raporun Bakanlar Komitesi'ne intikalinden itibaren üç aylık bir süre içinde, hakkında kesin ve zorlayıcı bir hükme varması için başvuruyu Mahkeme'ye götürebilirlerdi. Özel kişilerin başvuruyu Mahkeme önüne götürme hakları yoktu.

Eğer bir dava, Mahkeme'ye intikal ettirilmemiş ise, Bakanlar Komitesi Sözleşme'nin ihlalinin söz konusu olup olmadığına ve olması halinde mağdura hakkaniyete uygun bir tazmin konularında karar verirdi. Bu organ aynı zamanda, Mahkeme kararlarının uygulanmasını gözetmekle yükümlü idi.

B. Sonraki evrim

5. Sözleşme yürürlüğe girdikten bu yana onüç ek Protokol kabul edildi. 1, 4, 6, 7, 12¹ ve 13 no'lu Protokoller Sözleşme'de tanınanlara ek hak ve özgürlükler getirdi. 2 no'lu Protokol, Mahkeme'ye istisari görüş verme yetkisi tanıdı. 9 no'lu Protokol, kişilere, davalarını davalı devletin bu merciye başvuru yolunu usulüne uygun biçimde onaylamış olması ve davacının talebinin, eleme işlevi gören bir Komite'nin kabul etmesi koşuluyla, Mahkeme önüne götürme yolunu açtı. 11 no'lu Protokol, denetim mekanizmasını yeniden yapılandırdı. Diğer Protokoller ise, Sözleşme tarafından kurulan kurumların örgütlenmesi ve uygulayacakları usulle ilgili idi.

6. 1980'den itibaren, Sözleşme organları önüne getirilen başvuru sayısındaki büyüyen artış dava sürelerinin kabul edilebilir sınırlar içinde kalmasını giderek zorlaştırdı. 1990 yılından itibaren yeni devletlerin Sözleşme'ye taraf olması ile birlikte sorunun çözümü güçleşti. 1981 yılında Komisyon 404 başvuru kaydetmiş iken, bu sayı 1993'te 2037'ye ve 1997'de 4750'ye çıktı. Diğer yandan, 1997 yılında açılan kaydedilmemiş (geçici) dosya sayısı 12 000'e tırmandı. Sayılar Mahkeme için de aynı durumu yansıtıyor : Mahkeme'ye 1981'de 7, 1993'te 52, 1997'de ise 119 dava sevk edilmişti.

Giderek artan iş yükü, Sözleşme ile kurulan denetim mekanizmasının gözden geçirilmesinin gerekliliği üzerine uzun bir tartışmaya yol açtı. ve 11 no.lu Protokol'un kabulüyle sonuçlandı. Amaç, dava sürelerini kısaltmak üzere yapıyı sadeleştirmek, sistemin yargısal yönünü güçlendirerek onu tümüyle zorlayıcı hale getirmek ve Bakanlar Komitesi'nin karar verici rolünü ortadan kaldırmaktı.

1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11. Protokol, Komisyon'un daha önce kabul edilirdi bulunduğu davaları görmeye devam edeceği ve 31 Ekim 1994'te sona erecek bir yıllık bir geçiş dönemi öngörmekteydi.

7. 11. Protokol'ün yürürlüğe girişini izleyen üç yıl içinde Mahkeme'nin dava yükü daha önce görülmemiş bir hızla arttı. Kaydedilen başvuru sayısı % 130'luk bir artış göstererek,

¹ Bu Protokol, on Sözleşmeciler devlet tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecektir.

1998’de 5,979’dan 2001’de 13,858’e çıktı. Mahkeme’nin giderek artan dava miktarını işleme koyma kapasitesi konusundaki endişeler ek kaynak taleplerine ve bir reformun gerekliliği düşüncelerine yol açtı.

Sözleşme’nin imzaya açılışının 50. yıldönümü vesilesiyle 3-4 Kasım 2000 tarihlerinde Roma’da düzenlenen İnsan Hakları Konulu Bakanlar Konferansı’nda alınan bir kararla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi “yeni durum karşısında Mahkeme’nin etkinliğini sağlamak amacıyla değişik olanak ve olasılıkları mümkün olan en kısa zamanda derinlemesine ele alacak bir araştırma başlatmaya” davet edildi.

Bu karara yanıt olarak Bakanlar Komitesi’nin Şubat 2001’de oluşturduğu Değerlendirme Grubu Eylül 2001’de raporunu sundu. Raporda, Mahkeme’ye Sözleşme bakımından herhangi bir sorun ortaya koymayan başvuruları ayrıntılı incelemeyi reddetme yetkisi veren ek bir Protokol hazırlanması ve Mahkeme’de başvuruların ön incelemesini yapacak yeni ve ayrı bir bölüm açılması hakkında bir fizibilite araştırması başlatılması öneriliyordu. Bakanlar Komitesi 8 Kasım 2001’de Bakan Vekilleri’ne Değerlendirme Grubu’nun Sözleşme’nin değiştirilmesine ilişkin önlemler dahil bütün tavsiyelerini acilen ele alma talimatı verdi.

II. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

A. Mahkeme’nin örgütlenmesi

8. Değiştirilmiş haliyle Sözleşme ile kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Taraf Devletlerin sayısına eşit sayıda yargıçtan oluşmaktadır (yargıçların sayısı halen kırk beştir¹). Aynı tabiyeti taşıyan yargıçların sayısı yönünden hiçbir sınırlama mevcut değildir. Yargıçlar, her defasında altı yıllık süre için Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından seçilir. Bununla birlikte, yargıçların yarısının görev süresinin üç yılda bir yenilenmesini sağlamak üzere, ilk seçimlerde belirlenen yargıçların yarısının görev süresi üç yıl sonunda bitecektir.

Yargıçlar hiçbir devleti temsil etmezler ve Mahkeme’de kendi adlarına görev yaparlar. Bağımsızlık ve tarafsızlık ödevleriyle veya tam zamanlı çalışmanın gerekleriyle bağdaşmayacak bir faaliyette bulunamazlar. Yargıçların görev süresi yetmiş yaşına geldiklerinde biter.

Mahkeme Genel Kurulu başkanını, iki başkan yardımcısını ve iki Bölüm (*Section*) başkanını üç yıllık bir dönem için seçer.

9. İçtüzüğe göre, Mahkeme dört Bölüm’e ayrılır. Bu bölümlerin üç yıl için belirlenen bileşiminde, coğrafi dağılım ve cinsiyetlerin temsili açılarından denge korunmalı ve taraf devletlerin farklı hukuki sistemleri göz önünde bulundurulmalıdır. Her Bölüm’e bir başkan başkanlık eder. Mahkeme’nin başkan yardımcıları aynı zamanda bu Bölüm’lerden

¹ Ek II’deki yargıç listesine bakınız.

ikisinin başkanlığını üstlenir. Kalan iki Bölüm'e ise Mahkeme tarafından seçilen Bölüm Başkanları başkanlık eder. Bölüm başkanlarına, gereğinde onların yerine görev yapan başkan yardımcılarını destek olur.

10. Her Bölüm bünyesinde, 12 aylık bir süre için, üç yargıçlı komiteler oluşturulur. Daha önce Komisyon tarafından gerçekleştirilen eleme işinin önemli bir bölümünü yapan Komiteler, yeni yapılanmanın önemli bir ögesidir.

11. Her Bölüm bünyesinde, bir dönüşüm sistemiyle, Bölüme başkanının ve ilgili devlet adına seçilmiş yargıcın doğal üyesi olduğu yedi üyeli Daire'ler kurulur. Eğer ilgili devlet yargıcı Bölüm'ün üyesi değilse, Daire'de *doğal üye* olarak görev yapar. Bölüm üyeleri Daire'nin esas üyesi değil iseler, yedek yargıç olarak görev yaparlar.

12. Mahkeme'nin Büyük Daire'si onyediyi yargıçtan oluşur. Mahkeme Başkanı, başkan yardımcılarını ve Bölüm başkanları doğal üyedir.

B. Mahkeme önünde usul

1. Genel çizgiler

13. Bütün Taraf Devletler (devlet başvurusu) veya Sözleşme'nin ihlalinin mağduru olduğunu düşünen kişiler (bireysel başvuru), Strasbourg Mahkemesi'ne, Sözleşme'nin güvence altına aldığı haklardan birinin ihlal edildiği iddiasıyla doğrudan başvuru sunabilirler. Başvurucular için açıklayıcı not ve başvuru formu Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü'nden elde edilebilir.

14. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önündeki usul çekişmeli ve kamuya açıktır. Duruşmalar, Daire/Büyük Daire olağandışı koşullar nedeniyle başka türlü karar vermediği takdirde, kamuya açıktır. Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü'ne sunulan dilekçeler ve diğer belgeler de aynı biçimde kamuya açıktır.

15. Başvurucular başvurularını Mahkeme'ye kendileri sunabilirler. Ancak, başvurunun görüş alınmak üzere yüksek Sözleşmeciler tarafına bildirilmesinden sonraki aşamada başvuru için bir avukat tarafından temsil edilmesi tavsiye edilir, hatta çoğu zaman zorunlu tutulur. Avrupa Konseyi avukat tutmak için maddi durumu müsait olmayan başvuru için bir adli yardım usulü öngörmüştür.

16. Mahkeme'nin resmi dilleri Fransızca ve İngilizcedir ama başvuru taraf devletlerin resmi dillerinde sunulabilir. Başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verildikten sonra, Daire/Büyük Daire başkanının başvuru dilinin kullanılmasının sürdürülmesine izin verdiği durum dışında, Mahkeme'nin resmi dillerinden birini kullanmak gereklidir.

2. Kabul edilebilirlik kararına ilişkin usul

17. Her bireysel başvuru bir Bölüm'e verilir ve Bölüm başkanı bir raportör atar. Başvurunun ilk incelemesinden sonra, raportör bunun üç üyeli bir komite tarafından mı, yoksa Daire tarafından mı inceleneceğine karar verir.
18. Komite, oybirliği ile, bir başvuruyu kabul edilemez bulabilir veya bu kararın başka inceleme yapılmaksızın alınabildiği durumlarda, kayıttan düşürebilir.
19. Daireler, raportör tarafından doğrudan intikal ettirilen davalar dışında, üç üyeli komite tarafından hakkında kabul edilemezlik kararı verilmeyen bireysel başvuruları ve devlet başvurularını da incelemekle yetkilidir. Daireler başvuruların kabul edilebilirliği ve esası hakkında genel olarak iki ayrı, gerekli görülürse tek kararlar hüküm verir.
20. Bir davada Sözleşme'nin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ciddi bir sorun çıkarsa ya da sorunun çözümü Mahkeme tarafından daha önce verilmiş bir kararla çelişkiye yol açarsa, Daireler davayı taraflardan birinin bu sevk konusundaki görüşünün tebliğinden itibaren bir ay içinde karşı çıkmaması kaydıyla her zaman Büyük Daire'ye sevk edebilirler.
21. Daire duruşma kararı alsa dahi –ki bu durumda davanın esası da görüşülür-, davanın ilk aşaması genellikle yazılıdır.
22. Kabul edilebilirlik hakkındaki karar Daire'de çoğunluk tarafından alınır, gerekçeli olmak zorundadır ve kamuya açıklanır.

3. Esasa ilişkin usul

23. Daire, başvuruyu incelemeyi sürdürmeye karar verdikten sonra tarafları ek kanıtlar ve başvuru için muhtemel bir "hakkaniyete uygun tazmin" talebini de içeren yazılı görüşler sunmaya ve davanın esası hakkında yapılacak kamuya açık bir duruşmaya davet edebilir.
24. Daire başkanı, adaletin tesisi için yarar gördüğü durumlarda, davaya taraf olmayan her Sözleşmeci Devleti veya başvuru dışında her ilgili kişiyi, yazılı görüş sunmaya veya istisnai durumlarda duruşmada yer almaya davet edebilir veya izin verebilir. Sözleşmeci Devlet'in, vatandaşının başvuru olduğu davaya müdahil taraf olma hakkı vardır.
25. Esasa ilişkin usulde, dostça çözümü amaçlayan görüşmeler Yazı İşleri Müdürü aracılığı ile yürütülür. Bu görüşmeler gizlidir.

4. Kararlar

26. Daireler çoğunluk ile karar verir. Davanın incelenmesine katılan her yargıcın karara -uygun veya karşı- görüşünü ayrıca, veya basit bir karşı olma ifadesi biçiminde ekleme hakkı vardır.

27. Daire tarafından verilmiş bir kararın tefhiminden itibaren üç ay içinde, eğer davada Sözleşme'nin veya protokollerinin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ciddi bir sorun doğuyorsa ya da genel nitelikte ciddi bir sorun söz konusu ise, taraflar başvurunun Büyük Daire tarafından görüşülmesini isteyebilirler. Bu talepler, Mahkeme başkanı, kararı veren Daire hariç diğer Daire başkanları ve dönüşüm usulüne bağlı olarak, kararı veren Daire yargıçları dışından seçilen bir yargıçtan oluşan, Büyük Daire'nin beş yargıcının katıldığı bir heyet tarafından incelenir.

28. Bir Daire'nin kararı, üç aylık sürenin sona ermesi ile, veya taraflar Büyük Daire'ye sevk talebinde bulunmaya niyetleri olmadığını bildirirlerse ya da beş yargıçlık heyet sevk talebini reddederse daha önce kesinleşir.

29. Eğer heyet talebi kabul ederse, Büyük Daire davayı çoğunlukla karara bağlar. Bu karar kesin hüküm niteliğindedir.

30. Mahkeme'nin bütün kesin kararları ilgili davalı devlet için zorlayıcıdır.

31. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi kararların icrasının gözetiminden sorumludur. Hakkında Sözleşme'yi ihlal ettiği yargısına varılan devletin Mahkeme kararının sonucu olan özel ve genel yükümlülükleri yerine getirmek üzere gereken önlemleri alıp almadığı konusunu Bakanlar Komitesi denetler.

5. İstisari görüş

32. Mahkeme, Bakanlar Komitesi'nin talebi üzerine Sözleşme ve protokollerinin yorumu ile ilgili hukuki sorunlara ilişkin istisari görüş verebilir.

Bakanlar Komitesi'nin Mahkeme'den görüş isteme kararı çoğunlukla alınır.

33. İstisari görüş Büyük Daire tarafından incelenir ve çoğunluk kararı ile kabul edilir. Her yargıcın ona -uygun veya karşı- görüşünü ayrıca, veya basit bir karşı olma ifadesi biçiminde ekleme hakkı vardır.

EK I

Avrupa Sözleşmesi'ne 11 Numaralı Protokol'le eklenen madde başlıkları

1950 Sözleşmesi

Madde 2:	Yaşama hakkı
Madde 3:	İşkence yasağı
Madde 4:	Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı
Madde 5:	Özgürlük ve güvenlik hakkı
Madde 6:	Adil yargılanma hakkı
Madde 7:	Cezaların yasallığı
Madde 8:	Özel hayatın ve aile hayatının korunması
Madde 9:	Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü
Madde 10:	İfade özgürlüğü
Madde 11:	Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü
Madde 12:	Evlenme hakkı
Madde 13:	Etkili başvuru hakkı
Madde 14:	Ayrımcılık yasağı

Protokol No 1

Madde 1:	Mülkiyetin korunması
Madde 2:	Eğitim hakkı
Madde 3:	Serbest seçim hakkı

Protokol No 4

Madde 1:	Borçtan dolayı özgürlükten yoksun bırakma yasağı
Madde 2:	Serbest dolaşım özgürlüğü
Madde 3:	Vatandaşların sınırdışı edilmeleri yasağı
Madde 4:	Yabancıların topluca sınırdışı edilmeleri yasağı

Protokol No 6

Madde 1:	Ölüm cezasının kaldırılması
----------	-----------------------------

Protokol No 7:

Madde 1:	Yabancıların sınırdışı edilmelerine ilişkin usuli güvenceler
Madde 2:	Cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkı
Madde 3:	Adli hata halinde tazminat hakkı
Madde 4:	Aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı
Madde 5:	Eşler arasında eşitlik

Protokol No 12¹: Ayrımcılık yasağı

Protokol No 13

Madde 1: Ölüm cezasının (her ne şart altında olursa olsun) kaldırılması

¹ Bu Protokol, on Sözcşemeci devlet tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecektir.

EK II

MAHKEMENİN BİLEŞİMİ¹

(kıdem sırasıyla)

9 Şubat 2005

Luzius WILDHABER, Başkan	(İsviçre)
Christos ROZAKIS, Başkan Yardımcısı	(Yunanistan)
Jean-Paul COSTA, Başkan Yardımcısı	(Fransa)
Sir Nicolas BRATZA, Bölüm Başkanı	(İngiltere)
Boštjan ZUPANČIČ, Bölüm Başkanı	(Slovenya)
Giovanni BONELLO	(Malta)
Lucius CAFLISCH	(İsviçre) ²
Loukis LOUCAIDES	(Kıbrıs)
Ireneu CABRAL BARRETO	(Portekiz)
Rıza TÜRMEN	(Türkiye)
Françoise TULKENS	(Belçika)
Corneliu BÎRSAN	(Romanya)
Peer LORENZEN	(Danimarka)
Karel JUNGWIERT	(Çek Cumhuriyeti)
Volodymyr BUTKEVYCH	(Ukrayna)
Josep CASADEVALL	(Andora)
Nina VAJIĆ	(Hırvatistan)
John HEDIGAN	(İrlanda)
Matti PELLONPÄÄ	(Finlandiya)
Margarita TSATSA-NIKOLOVSKA	(Makedonya)
András BAKA	(Macaristan)
Rait MARUSTE	(Estonya)
Kristaq TRAJA	(Arnavutluk)
Snejana BOTOCHAROVA	(Bulgaristan)
Mindia UGREKHELIDZE	(Gürcistan)
Anatoly KOVLER	(Rusya)
Vladimiro ZAGREBELSKY	(İtalya)
Antonella MULARONI	(San Marino)
Elisabeth STEINER	(Avusturya)
Stanislav PAVLOVSKI	(Moldova)
Lech GARLICKI	(Polonya)
Javier BORREGO BORREGO	(İspanya)
Elisabet FURA-SANDSTRÖM	(İsveç)
Alvina GYULUMYAN	(Ermenistan)
Khanlar HAJIYEV	(Azerbaycan)
Ljiljana MIJOVIĆ	(Bosna Hersek Cumhuriyeti vatandaşı)
Dean SPIELMANN	(Lüksemburg)
Renate JAEGER	(Almanya)
Egbert MYJER	(Hollanda)
Sverre Erik JEBENS	(Norveç)
David Thór BJÖRGVINSSON	(İzlanda)
Danutė JOČIENĖ	(Litvanya)
Ján ŠIKUTA	(Slovak Cumhuriyeti)
Dragoljub POPOVIĆ	(Sırbistan ve Karadağ)
Paul MAHONEY, Yazı İşleri Müdürü	(İngiltere)
Erik FRIBERGH, Yazı İşleri Md. Yard.	(İsveç)

¹ Letonya'yı temsil edecek yargıç henüz seçilmedi.

² Liechtenstein adına seçilen yargıç.